

A BUKOVINAI MAGYAROK

Írta: JÁNOSÓ ELEMÉR

A Kárpátoktól északkeletre, Rádăuți és Suceava városok környékén, több száz kilométernyire a legközelebbi összefüggő magyar nyelvterülettől közel másfél száz éve él néhány ezernyi kivándorolt magyar, kiknek sorsáról az utóbbi időkben alig lehetett valamit hallani. A bukovinai magyarság sorsa örökös kisebbségi életre kárhoztatott. Helyzete azonban 1867 és 1918 között, a dualizmus révén, sokkal jobb volt nemzeti szempontból, mint a világ bármely részére szakadt magyarságáé. Gazdasági és kulturális nehézségei voltak a múltban is, sorait járványok, kivándorlások és háborúk pusztították, de számban és fejlődésképességben ma is úgy áll, mint a béke legboldogabb éveiben. 1918 után ez a kicsiny, alig tizenegyezer lelket számláló magyarság Romániába került. Már-már azt lehetett hinni, hogy sorsuk a moldvai és bukaresti magyarokéval együtt, a kisebbségi élet fővonalába kerül és ha anyagiakban nem is, de legalább erkölcsiükben maga mellett tudhatja a kulturában és gazdasági erőben nálánál sokkal erősebb romániai nyelvtestvéreit. Sajnos, az 1918 utáni események nem ezt mutatták. Következőkben látni fogjuk, milyen változásokon ment át Bukovina maroknyi magyar népe és milyen gazdasági és kulturális folyamatok befolyásolják életét. Előbb azonban vessünk néhány pillantást a történetükre.

A bukovinai magyarság története a mádéfalvi vérengzés után kezdődik. A *sicilicidium* után tömegesen menekülnek ki az elkieseredett székelyek Moldvába és a török tartományokba. A bujdosók jövőjüket még mindig inkább látták biztosítva idegen földön, mint otthon, hol a császári önkény ősi jogaikba gázolt. A menekülők nagy része Moldvában talált új otthonra, hol már századok óta nagyszámú magyarság élt. Itten kereste fel a bujdosókat *Mártonffy Mór* misszionárius és hosszas rábeszélés után sikerült rábirni a menekültek egy részét, hogy Bukovinába telepedjenek. Így jöttek létre Bukovinában *Fogadjisten* és *Istensegits* községek. Mártonffy telepítési akciója nem egyéni kezdeményezésre történt, hanem az osztrák kormány kimondott óhajára. Bukovina ugyanis csak a XVIII. század második felében került Habsburg jogar alá és Mária Terézia fiát, Józsefet bizta meg, hogy az új tartományt megtekintve, azt politikailag és gazdaságilag minél hamarább és jobban kapcsolja be az összbirodalom vérkeringésébe. József főherceg nagy ambícióval vállalta a rábízott feladatot, de minden jószándéka mellett, már a kezdet kezdetén, komoly nehézségekkel kellett megküzdnie. Bukovinát az osztrák megszállás előtti időben háborúk dúlták, lakossága nagy része kipusztult, szétszóródott, még a termékeny völgyeket is aránylag kis számú lakosság tartotta megszállva. A kereskedelem, az ipar és az intenzív mezőgazdálkodás, jóformán ismeretlen fogalmak voltak e jobb jövőre hivatott tartományban. Első feladat volt tehát betelepíteni a termékeny földeket földműveléshez értő, kereskedelmet és ipart űzni tudó lakossággal, mely később a császári politika előrelátó számításai szerint, jó adófizetője lesz majd a birodalomnak. Bukovina betelepítése nagyjában ugyanugy történt, mint a török háborúk után a nagy magyar Alföldé. Az osztrák birodalom minden részéből özönlöttek a telepések a Szeret és a Suceava völgyébe és a gyér lakosságú tartomány csakhamar megtelt lengyel, német, ukrán, román lakossággal és a Moldvából hozzájuk csatlakozó magyar telepeseikkel. Így keletkeztek a telepítés első éveiben az első magyar községek is.

Istensegits és Fogadjisten csakhamar virágzásnak indultak. Lakóinak a hosszú évek üldöztetése után jól esett a munka és a biztos megélhetés, megszerették új hazájukat és nyomukban új magyar telepések vándoroltak be. Nemcsak a román tartományokból, de a Székelyföldről is. Közben Hadik Andrást bizta meg a császári kormány Bukovina kormányzásával. Hadik csakhamar nagy népszerűsége tette szert. Megbízását Bukovina beszervezését illetőleg sikeresen teljesítette. A bujdosó magyarok több ízben fordultak hozzá és további telepítések lehetővé tételét kérték tőle. Hadik örömmel teljesítette honfitársai kérését. Így jött létre rövid idő alatt 1785-ben a moldvai bujdosók két új faluja, *Hadik-* és *Andrásfalva*. A magyar telepések eleinte jól el voltak mindennel látva. Bukovina teljhatalmu kormányzói földet és gazdasági eszközöket adtak mindannyiuknak. A nagy magyar telepesfalú megalakulását követte II. József császár idején, az 1786-ban alapított *Józseffalva* is. Természetesen a bujdosók visszahozatalát és egy állami életbe való bekapcsolását így sem sikerült teljesen megoldani. A kimenekültek nagy része továbbra is kintmaradt a török tartományokban és nem követte kis számú társainak települési szándékát. Magyar telepítéssel még később is próbálkoztak Bukovinában. A tartomány krónikái két magyar telepesközség nevét őrzik, de mindkettő, *Laudonfalva* és *Tomnatik* is rövidéletűeknek bizonyultak. Tomnatikot 1826-ban 30 andrás- és hadikfalvi család alapította, de a telep lassan elszorvadt, magyar lakói visszavándoroltak anyaközségeikbe és utolsó maradványukat az 1866-os éhínség pusztította el. Laudonfalva szintén hasonló sorsra jutott. Kisebbségben voltak még magyarok a Józseffalva melletti *Strojești* községben is, de néhány évtized alatt vagy visszavándoroltak Józseffalvára vagy elvesztek az e falvat egyre nagyobb számban előzőnlő románságban.

A bukovinai magyarság nagyrésze csikmegyei eredetű. Csak kisebb számmal költöztek soraik közé székely protestánsok is. A kivándoroltak helyzete a 18. század első felében se jobb, se rosszabb nem volt, mint az osztrák birodalom többi jobbágynak sorsa. Azok, akik nagybirtokok közelében éltek, sokkal rosszabb helyzetben voltak, mint szegény, de önálló életet élő társaik. Földesuraik rabló és gonosz bánásmódja még ma is él a nép emlékezetében. Józseffalván sokat mesélnek azokról a kényszermunkákról, amiket annakidején törvényesen vagy törvénytelenül földesuraik rájuk kényszerítettek. Különösen a tisztartók kegyetlenkedései lázították fel nem egy ízben a békés és türelmes józseffalvaiakat. Elkéseredésük a múlt század első negyedében érte el tetőpontját és néhány évtizedes telepes élet után, nagy részük titokban, éjnek idején szökött vissza Moldvába, hogy földesuraik zsarnokságától megszabaduljanak. A kimenekült családok helyébe, a falu egykori urai románokat hoztak. Így lett a múlt század első negyedében az azelőtt tiszta magyar községből egyelőre magyar többségű, de vegyes lakosságú falu. A jobbágyfelszabadítás ezeknek a visszaéléseknek nagy részét megszüntette és lényegesen javított a bukovinai magyarok helyzetén. Pár évtized alatt erős és jómódú kisgazda réteg alakult ki mind az öt magyar faluban. E falvak gazdasági virágzását még jobban elősegítette a tartomány fővárosának, Csernovitznak gyors fejlődése, a közeli Rádăuțiinak és Suceavának növekvő kereskedelme és ipara. E fejlődést csupán az 1866. évi járványok és az ezt követő éhínség szakította rövid időre meg, de a lakosság gyors szaporodása e súlyos veszteséget is hamarosan kipótolta. 1880-ban Bukovina magyarjainak száma eléri a tízezeret. A 67-es kiegyezés után helyzetük lényegesen javul. Az egyre növekvő magyar nacionalizmus hamar felismerte jelentőségüket és a hir-

lapok által felkeltett érdeklődés nyomán csakhamar nagyszabású telepítési akció indult Magyarországra való telepítésük érdekében. A régi Magyarország telepítési mozgalmi közül ez az egyetlen, mely részben sikerült.

A telepítésre az Alduna szabályozása adott alkalmat. A magyar kincstár a Duna szabályozása révén új területek birtokosa lett s mi sem volt természetesebb, hogy a bukovinai magyarok hazatelepítésének hívei, akciójukat e konkrét szükséglet kielégítésével kapcsolták össze. A bukovinaiak meghallva azt az általános érdeklődést, mely sorsuk iránt a régi hazában megnyilvánult, küldöttséget memesztettek Budapestre és a kormánytól hazavitelüket kérték. Kérésük hamarosan meghallgatásra talált. 1882 decemberében bizottság alakult hazavitelükre. Hatalmas társadalmi propaganda révén sikerült annyi pénzt összegyűjteni, hogy egyelőre ezer ember visszatelepítése biztosítottnak látszott. 1883 elején a bizottság vezetői, Odessalehi herceg és Szádeczky Lajos történész kiutaztak Bukovinába. A visszavándorlás még ez év tavaszán megindult. Három vonattal, összesen kétezerkétszáz ember ment Magyarországra. De így is sokan maradtak le és ingóságait eladva, kénytelenek voltak a hosszú utat szekéren tenni meg. A visszatértek nagy része az Alduna vidékén telepedett le. Három község keletkezett itt: *Hertelendifalva*, *Sándorregyháza* és *Székegykeve*. A telepítési akció ezzel be is fejeződött. De a bukovinai magyarok később is tértek nagy számmal vissza és egy részük Déva mellett, másrésztük Gyorokon, Aradmegyében, továbbá Marosludason, Sármáson és Vinczen telepedett le. A 83-as kivándorlás nagyon lepassztotta a bukovinai magyarok számát, de rövid másfél évtized alatt az öt falu népessége ismét tizenkétezerre emelkedett. Mivel a falvak határai szűknek bizonyultak a megélhetésre, új kivándorlás indult meg, de ezúttal nem Magyarországra, hol az irántuk való lelkesedés szalmalángja rég kialakult már, hanem Kanadába és az Egyesült Államokba. Kanadában a bukovinai kivándorlók egy része új falvat alapított, mely ma is virágzó fejlődés képét mutatja.*

*

A bukovinai magyar falvak nagy része Rádauti környékén van, és e jelentős kis városkát félkörben veszi körül. Legészakabban Andrásfalva fekszik, tőle pár kilométerre délre Hadikfalva, majd Istensegits és Fogadjisten. Ezen a magyar telepen él a bukovinai magyarság nagy többsége, mintegy tizenegyezer ember. Hadikfalvától délre, Suceava közelében fekszik Józseffalva, román és német falvak között. 40-50 kilométerre a többi magyar teleptől. A magyar falvak környékén jórészt románok laknak, de itt-ott rutén lakossággal és erős német telepes falvakkal is találkozunk. A rutének nagy része és egy-két kisebb német szórvány elrománosodóban. A nagyobb német falvak társadalmi szervezetük tekintetében mintaképpül szolgálhatnak a közeli magyar falvaknak.

A bukovinai magyarokat két csoportra oszthatjuk. A délit alkotják a teljesen magukra hagyott józseffalviak, kiknek helyzete — izoláltságuk folytán — sokkal rosszabb nemzetiségi szempontból, mint az északiaké. Józseffalvának nemcsak a környéke román, de maga a falu is 45 százalékból az. A románok száma már a háború előtti években is növe-

*A bukovinai csángók történetét nem dolgozták fel, rájuk vonatkozólag legtöbb adatot a bukovinai csángók nagy képes naptárának négy évfolyamában találunk (1911-15) részint papjaik, részint magyar történészek és publicisták tollából.

kedő tendenciát mutatott. Pedig a 90-es években még alig 25-30 százalékát alkották a falu lakosságának. Ez azonban nem a magyarok elrománosodásának folyománya, hanem egyrészt a békebeli nagy magyar kivándorlás következménye, melynek folytán a magyarok földjei jórészt az ő kezükbe kerültek, másrészt a földreformé. De ezért nyelvében ma is magyar. A faluban élő románság és magyarság között összeházasodás nincs és ha van, ritkán, az még most is a magyarság javára történik. Megmaradásuk egyik okát éppen ebben a vallási és társadalmi elkülönülésben kell keresni.

Az északi telepek helyzete a Józseffalvánál kedvezőbb. Itt már nagy tömegű magyarság él egymás mellett és a románosítási törekvésekkel gazdaságilag és kulturálisan is jobban szembe tud szállani. Legrosszabb a helyzet Fogadjistenen, mely Józseffalvánál is kisebb telep. Míg Józseffalván 7-800 magyar él, addig itt összesen 250-en laknak. Iskolájuk nincs, egyháziilag pedig a szomszéd Istensegitshez tartoznak. De zárkózottságuk révén, beolvadásról itt sem lehet beszélni. Hadikfalva, Andrásfalva és Istensegits, tiszta magyar faluk, mindössze 150-200 zsidó él közöttük és néhány német, román és lengyel család. Tizenegyezer magyarral szemben alig 200 másajku.

A bukovinai magyarság igazi centruma Hadikfalva, amely egyébként egyik legjelentősebb vasuti gócpontja Dél-Bukovinának. De nem csak vasuti csomópont, hanem fontos kereskedelmi átvonuló hely is Hadikfalva. Csernovitzba, Rádăuţba és Szeretbe rajta át vezetnek az autóbusz vonalak, ezzel a falu kereskedelmi életének is nagy lendületet adva. Bevándorlások lengyel, német és rutén részről kisebb mértékben mindig voltak a bukovinai magyar falvakban (ezt a személynevekből is meg lehet állapítani), de a bevándorlók rövid idő alatt kevés kivétellel mind elmagyarosodtak. Hadikfalvának a hivatalos népszámlálás adatai szerint 1930-ban 4573 lakosa volt. Az egyházi kimutatások szerint 1920 és 1930 között 2779 ember született Hadikfalván és 1489 ember halt meg. A tiszta szaporulat tehát 1280. Ugyanezzel a nagy szaporulattal találkozunk a többi magyar falvakban is. Sajnos a nagy gyermekhalandóság és a ragályos betegségek pusztításai a lakosság óriási növekedését nagy mértékben ellensúlyozzák. Ha így halad, a bukovinai magyar falvak gyarapodása a legközelebbi népszámlálás 11.000 magyar helyett már tizenegyezret talál itt. Akármelyik bukovinai faluba menjünk, mindenütt a gyermekek nagy tömege és a hosszú végeláthatatlan uccasorok tűnnek szemünkbe. Egyedül Hadikfalván közel ezer ház van. Andrásfalva és Istensegits végtelenbe nyúló sugárutjai a nagy magyar Alföld óriási kiterjedésű falvaira emlékeztetnek. A túltömöttség különösen Hadikfalván nagy, hol a falu határa négyezer hektár; vagyis egy lakosra átlag még egy hektár föld sem esik. Az utóbbi években Hadikfalva új kis rajt bocsátott ki magából *Satunare* községbe. Ez a raj rövid másfél évtized alatt megvetette lábát az új községben és ma már kétszáz lelket számlál. Ugy Hadikfalván, mint Istensegitsen és Andrásfalván magasabb mezőgazdasági kultúrával találkozunk, mint a környező falvakban. A lakosság főterményei a hagyma és a káposzta.

Hadikfalva után nagyság szerint Istensegits következik. 1930-ban 3139 lakója volt, ma jóval több. Itt is volt földreform, de a föld nagy részét itt is a szomszéd falvak lakosai kapták. A bukovinai falvakban, minél nagyobb faluba megy az ember, az átlagos szegénység annál nagyobb. A falvak sűrűsége miatt terjeszkedni semerre sem lehet. Egyetlen mód az intenzív gazdálkodás és a kivándorlás volna. Ma mindkét eshetőség megszűnt. Bukovina legészakibb magyar faluja Andrásfalva. Az

1930-as statisztika szerint lakosai száma 2539. Ez az egyetlen falu, ahol reformátusok is laknak. Egyházközségük már több, mint százéves, de híveik száma a háromszázat sem éri el. Új templomukat a háború előtti években avatták fel, régi felekezeti iskolájuk is van, hova kb. 75 kizárólag református gyerek jár. A hivatalos statisztikai adatok szerint Hadikfalván, Andrásfalván és Istensegitsen összesen 10.251 lélek élt 1930-ban 2.082 épületben. Nemzetiségileg 98 százalékban magyarok. Ez a szám azóta erősen emelkedett.

A bukovinai csángó-magyarok gazdasági viszonyairól pontos és a modern szociológiai követelményeknek megfelelő tudományos képet adni nagyon nehéz. Legfőbb akadály a statisztikák hézagos volta. A magyar falvak lakossága legnagyobb részben kisbirtokos. Birtokkülönbség van itt is a parasztság körében, de a gazdag parasztok száma kevés. Hadikfalva ötezer lakójából mindössze 20-30 földműves birtoka haladja meg a harminc holdat. Átlagjában úgy Hadikfalván, mint a többi magyar telepességekben egy-egy család két-négy holdnál többel nem igen rendelkezik és ebből a néhány holdból kell megélnie sokszor tíz-tizenöt embernek is. Valamikor a kilencvenes években átlag 20-30 hold földje volt egy-egy gazdálkodónak. Ma ez a folyamat a háború utáni években még rohamosabban halad előre, a föld mind jobban és jobban aprozódik szét. A föld szétaprozódása rövidesen odavezet, hogy a bukovinai magyar falvak lakossága nagy többségében teljesen leszegényedik, nem lévén számára sem a kivándorlás, sem súlyos anyagi helyzete miatt az új földvásárlás lehetősége adva. A földnélküliség egyre növekvő folyamatát Hadikfalván figyeltem először meg. A falu külső negyedében szegénységben nem különböznek a nagyvárosok nyomortanyáitól. Vannak házak, ahol hiányoznak a legegyszerűbb butorok is, mert a háború alatti orosz pusztítás következményeit még mai napig sem tudták — nagy szegénységük miatt — kiheverni.

A bukovinai magyarság legnagyobb problémája a nagy szaporaság. A moldvai csángókhoz hasonlóan, minden családnak legalább 8-10 gyermeke van. E tekintetben sem a háború, sem az azt követő mély gazdasági-erkölcsi válság változást nem hozott. Hogy a bukovinai magyarság nyelvi szempontból oly jól áll és sorsa a közeljövőre is biztosítottnak látszik, annak okát éppen nagy szaporaságában kell keresni, mellyel a háborúútótte hézagokat néhány év alatt pótolta. A kivándorlás teljes megszűnése nehéz helyzetet teremtett a falvak fokozatosan növekvő szegény rétegei számára, akik kenyerüket falvaikban nem tudják megkeresni s kénytelenek munkájukat áruba bocsátani, sokszor a legmegalázóbb feltételek mellett. Különös előszeretettel mennek közmunkákra, legtöbbször azonban a Botosani, Dorohoiu, Roman, Iași körüli nagybirtokokon végez szezonmunkát. Hogy milyen keveset kapnak munkájukért, úgy a falvaikban levő birtokosoknál és gazdagabb parasztoknál, mint Moldvában, arra jellemzésül álljon itt néhány adat. Fogadjistenen pl. a Capri-féle mintagazdaságnál, hol minden a racionalizált mezőgazdaság legutolsó eredményei szerint folyik, a szomszéd falusiak 25 lej napszámot és kosztot, a helyi magyarok viszont csak 15 lejt kapnak koszt nélkül. A regáti nagybirtokosok a háború utáni években aránylag túrhetően megfizették munkájukat, de a gazdasági válság beálltával, épp a krízisre hivatkozva, úgy a pénz, mint a természetben való fizetés tekintetében a lehető legmélyebbre szállították le. Volt alkalmam számos ilyen munkaszerződést látni Istensegitsen, miket a községi bíró jelenlétében, a moldvai nagybirtokosok intézői és a munkájukat eladó parasztok egymás között kötöttek. A tél közepén, mikor a magyar falvak szegényei nélkülöz-

ni kezdenek, kifogy utolsó kenyereik s fájuk, akkor jelennek meg a Regat ismert munkaszerzői, hogy a kiéhezett parasztokat munkára tobozzák. És a szegény parasztság, melynek életnivója hallatlanul alacsony, igényei minimálisak, minden esetben belemegy a leglealázóbb munkafeltételekbe és jóformán ingyen eladja saját és családja munkáskézeit. Tavasszal és nyáron a cukorrépa ültetvényekre tömegesen vonulnak ki szekereiken. Legtöbb munkás elviszi családját is, tízéves gyermekétől felfelé. Természetesen nemcsak a teljesen földnélküliek mennek Moldvába, de az egy-két holddal rendelkezők jórésze is, mert népes családjaik eltartására e néhány hold semmiképpen sem elegendő. Egy férfi keresete négy hónap alatt 1800 lej és 700 kg. kukorica. És mégis, amikor megjelennek télen a regáti bojárok ügynökei, a szegény nép tömegesen siet eléjük, hogy szó nélkül aláírja az egyre rosszabbodó szerződési feltételeket. A moldvai szezonmunkának rendkívül sok káros következménye van. A tüdőbaj és a trachoma elterjedésének egyik főokát szintén a szezonmunkák alatti egészségtelen lakás és ételmezei viszonyoknak tulajdoníthatjuk.

Volna még egy megélhetési lehetőség a tulszapora népesség számára: az ipar. Ezen a téren azonban nem történt elég felvilágosító munka soraikban. Ezért van az, hogy a legtöbb falusi iparos a magyar falvakban is vagy zsidó vagy bevándorolt és elmagyarosodott német. Alig néhány magyar megy ujabban ipari pályára, számuk azonban elenyészően kevés. A meglévő iparosok helyzete sem rózsás. Iparengedélyeiket állandóan adják vissza, mert nem bírják fizetni az egyre növekvő adókat.

Bukovina magyar falvai gazdaságilag csak a környező városokkal tartanak fenn összeköttetést. Erdélybe se iparosnak, se gyári munkásnak nem mennek. Így tehát az erdélyi magyarsággal semmiféle közvetlen kapcsolatban nincsenek. Gyéren bár, de vannak kapcsolataik a moldvai magyarokkal. A nyári munka folyamán gyakran dolgoznak együtt az ottani csángókkal sőt nem egyszer jutnak el magyar falvakba is. Nyelvi szempontból sem a moldvai tartózkodás, sem a katonáskodás nincs döntő jelentőséggel. Románul valamennyien megtanulnak, de nyelvük tisztaságát ez egyáltalán nem befolyásolja. Ebben a tekintetben össze sem lehet őket hasonlítani a moldvai csángókkal, akiknek tekintélyes része tömegesen használ ma már román szavakat, sőt sok helyt kevert nyelven beszél.

A bukovinai magyar falvak egészségi viszonyai felettébb rosszak. A gazdasági válság elmélyülése még jobban növeli a gyermekhalandóságot, mert a szegény szülők nagyszámu gyermekeinek még a minimális táplálékot sem tudják biztosítani. Különösen nagy a tüdővész pusztítása. Hadikfalván a járásorvos statisztikája szerint 50 százalékra emelkedik a tüdőbajos gyerekek aránya. Helyenként a lakosság 20-30 százaléka trachomás, s bár Hadikfalván van állandó körorvos és patika is, beható orvosi kezeléstről a nagy szegénység miatt szó sem lehet. A bukovinai magyar ember háza rendkívül tiszta, legtöbb helyt két szoba konyha van, s közülük az egyik vendégszoba. De a vendégszoba fenntartása ma egészségtelen és káros, mert benne a család nem lakik, csupán disznak használja. Legtöbb család, bármilyen nagy legyen is, egy szobában él. Ilyen körülmények között természetesen a tüdőbaj és minden más betegség tömegesen szedi áldozatait.

Vallási tekintetben a csángók 95 százaléka katolikus. Csupán Andrásfalván van református egyházközség. Egyházi téren intenzív vallásos életet tapasztalni mindenütt. 1918 előtt Bukovina katolikus papjai a lemergi hitközség alá tartoztak, ma a Iasi-éhoz csatolták őket.

Püspökük, *Robu*, (eredetileg csángó) a megüresedett két papi állást a legutóbbi években — szemben moldvai intézkedéseivel — magyarokkal töl-tette be. A vallásosság számos jelével lehet találkozni mindenütt. A há-ború utáni években egyedül Hadikfalva lakói 700.000 lejt költöttek tem-pломuk restaurálására. Sokat áldoznak katolikus nyomtatványokra és lapokra is. A falvak tele vannak keresztekkel, a házak belsejében pedig régi és új szentképek tömege díszíti a falakat. Működvelő előadásaik is a legtöbbször vallásos témájúak.

Népművészet tekintetében a bukovinai magyar falvak semmi külö-nöset nem nyújtanak. Szótteseik nagyrészt a Csikból hozott motivumok-at őrizték meg, de itt-ott a környék befolyása is érződik már. Bal-ladáik és népdalaik értékesebb részét *Bartók* még a háború előtt össze-gyűjtötte. Ujabban *Domokos Pál Péter* járt közöttük és próbált hasonló irányú kutatást végezni. Sajnos e téren sokat várhatunk. A múdal tejjesen kiszorította a régi balladákat és dalokat. Volt alkalmam egy idősebb asszonnyal elénekeltetni néhány régi balladát, de közelebbi vizsgálódás után ujat ezek között sem találtam. Az Erdélyszerte fellen-dült dalkultusz utolsó hullámai ide is elértek. Istensegitsen néhány éve jól vezetett dalárda működik. Lelkes tagjai rövid idő alatt sokat tettek már a magyar dal megszerettetése érdekében. Istensegits tudós plébáno-sának, *Elekes Dénesnek* kezdeményezésére pedig, ki egyébként a buko-vinai magyarok részletes történetének megírásával foglalkozik, nagy-szabású akció indult meg egy magyar kulturház létesítésére. Mindennél fontosabb azonban az iskolakérdés és az iskolán kívüli nevelés mielőbbi megoldása.

BOSZORKÁNY - KÓRUS

Írta: FODOR JÓZSEF

*Merre vert, bús szemmel látok,
Elrothadtak a virágok,
Csúzos hűsben, esővizben
Szár a szárra fonva reccsen,
Szírmok alvadt szeme kékje
Néz a halál vén ürébe.*

*És puffadtan és dagadva
Nyíl a fáknak év-vert odva,
Cserviz dögletes levétől,
Mirigygombáknak a mélyből,
Légző kutjaim akadnak,
Dohelt szelek iramodnak.*

*Csontsenyvesztő, késő fénynek,
Pocsvizben erjedt levélnek
Zsirként nyulós vak levében
Boszorkány főz mérges délben,
Széjjel hinti, s merre elhat,
Átkot mondva, minden hervadt!*